

ASPECTE ALE PĂSTORITULUI DIN CENTRELE COVASNA ȘI BREȚCU

CONSTANTIN POPESCU

Pornind de la o cercetare a colecțiilor Muzeului județean Sfintu Gheorghe, efectuată cu prilejul reorganizării expoziției de etnografie și artă populară, am remarcat printre altele, penuria numerică și valorică a obiectelor legate de practicarea uneia din ocupațiile de bază în trecut, păstoritul și creșterea vitelor.

Și cum în aria de cercetare a acestui prestigios muzeu intră și zonele Buzaie, Covasna și Brețcu, în care păstoritul a înregistrat în dezvoltarea sa istorică aspecte deosebit de interesante privind relațiile sociale, ciclul pastoral și tehnicile de prelucrare a laptelui, voi încerca în cele ce urmează să prezint pe scurt unele aspecte definitorii ale păstoritului din Covasna și Brețcu, în ideea inițierii din partea muzeului local a unei campanii de cercetări și achiziții în aceste centre.

Brețcu, așezare cunoscută în epoca romană sub numele de Angustia, amintită apoi în anul 1426 ca „villa valachalis“ și „opidum“ în anul 1602, și Covasna, atestată sub acest nume încă din anul 1567¹, sînt două din satele ce s-au dezvoltat de-a lungul secolelor în cotul carpatic, la poalele transilvene ale culmilor Oituzului și Vrancei.

Climatul mai aspru și solul relativ sărăcăcios au făcut ca în cadrul agriculturii să predomine culturile mai puțin pretențioase — orzul, ovăzul, secara, cartoful, iar extinderea pășunilor și fînețelor în zonele de subpădure și pădure, dar mai ales în regiunile alpine, să faciliteze o puternică dezvoltare a păstoritului local, satele în discuție devenind, în perioadele secolelor XVIII—XX, unele din principalele centre mocănești din Transilvania.

O serie de informații cuprinse în relativ bogata literatură de specialitate² precum și o investigație sumară în sate ne-au înlesnit cîteva constatări asupra tipului de păstorit practicat aici. Vom aminti astfel unele aspecte ce țin de organizarea ciclului pastoral, trecînd — din motive de spațiu — peste informațiile ce privesc construcțiile pastorale și inventarul stîinii.

Dezvoltarea creșterii animalelor paralel cu agricultura a fost caracteristică întregii Transilvanii, pădurile și pășunile bogate oferind locuitorilor posibilitatea creșterii unui mare număr de animale mari și mici³. În aceste condiții specializarea unor sate în păstorit apare ca firească, mai ales că, începînd cu secolul al XV-lea, se constată o sporire crescîndă a cererilor de lînă atît pe piața externă cît și la export⁴.

În cazul satelor de graniță, această stare de lucruri e facilitată, printre altele și de faptul că populația locală se bucura de unele libertăți economice, relațiile feudale făcîndu-se mai puțin simțite.

Creșterea masivă a numărului de oi și puternica stratificare socială ce se remarcă în rîndul mocanilor, au pus problema găsirii unor noi locuri pentru pășunat. Astfel transhumanța pastorală, fenomen cunoscut încă din feudalismul timpuriu⁵, a cuprins treptat și pe mocanii din Covasna și Brețcu, ale căror drumuri, mai vechi decît atestările documentare⁶, îi purtau cu turmele în munții din Țara Românească și Moldova și în depresiunile transilvane⁷.

În cadrul economiei locale, în care păstoritul a îmbrăcat caracter de masă, structurarea socială a populației evidențiază următoarele categorii :

— tîrლაჟii mari — mocanii proprietari ai unor tîrle ce numărau cu mult peste 1000 de oi ;

— tîrლაჟii, proprietarii obișnuiți ai unor cîrduri de pînă la 1000 de capete, și

— ciobanii, proprietari mărunți, care erau de fapt angajații cu plata în natură ai mocanilor.

Meseria de cioban, ca și în alte centre similare din Transilvania, se moștenește și aici din tată în fiu. Chiar dacă primii stăpîni ai ciobanilor erau părinții, retribuirea lor se făcea în natură. Aceștia primeau ca simbrerie pentru un an : mîncare, haine — de obicei o sarică, un suman, două perechi de ițari, căciulă și opinici — și 7 oi⁸.

Sistemul de plată amintit, foarte des practicat de mocani, era deosebit de avantajos de ambele părți : crescînd averea personală a ciobanilor, creștea și răspunderea acestora față de tîrლაჟii proprietarilor.

O succintă analiză a ciclului pastoral urmat de mocanii covăsneni și brețcani indică o pendulare între casă și locurile de pășunat, efectuată pe mari distanțe de vetrele lor. Mocanii din Covasna vărau obișnuit în munții Vrancei unde își aveau în fiecare an peste 30 de stîne⁹. O parte puteau fi întîlniți în arcul muntos al Țării Birsei și în golurile de munte din masivele Gurghiului, Ciucului și Brețcului, unde urcau primăvara în jurul datei de 1 mai.

Brețcanii, împreună cu vecinii lor din Covasna și Săcele, populau de regulă aceiași munți, așezîndu-și stîncele pe coamele ierboase ale Penteleului.

Sistemul practicat de aceștia pentru folosirea pășunilor alpine din munții Vrancei era cel al arendei, plătind anual sau pe perioade mai mari așa-numitul „preț al muntelui“¹⁰.

Relațiile pe care mocanii le aveau cu obștile satelor proprietare de munți vor căpăta în decursul vremii semnificații multiple, prezența lor

masivă și repetată pe același teritoriu constituind mobilul unor puternice transformări economice și sociale¹¹. Avem astfel în vedere nu numai faptul că mocanii erau promotorii unui sistem economic bine conturat, ci și rolul acestora de continuatori ai legăturilor dintre cele trei țări românești, întreținute permanent, „... pe cărări și pe poteci ascunse, și pe drumurile oilor ...”¹².

Perioada văratului pe pășunile din munți se încheie în jurul lui 1 septembrie, dată după care începeau deplasările la mari distanțe pentru toamnă și iarnă. Direcțiile principale ale transhumantei covășnenilor și brețcanilor au fost următoarele: Unul din drumuri îi coboare din munții Vrancei spre Rîmnicul Sărat și Buzău, continuând apoi spre Balta Brăilei și Dobrogea, de unde reveneau primăvara în munți, iar altul îi ducea de pe culmile Oituzului și Brețcului în stepele din jurul Dorohoiilor, Botoșanilor și Iașilor, zone în care brețcanii aveau drept de păstorit „de veci”, după cum ne informează un act din anul 1753¹³. Un al treilea drum, mai puțin uzitat, îi purta de la Tîrgul Secuilor pe valea Oltului și apoi peste Odorhei și Tîrnave, spre Tîrgul Mureș și Gheorgheni.

Statornicirea și continuarea unor obiceiuri mocănești legate de ciclul pastoral și de drumurile amintite, mai totdeauna aceleași, au dat păstoritului din aceste centre o fizionomie robustă, relevîndu-l ca pe o ocupație păstrătoare a unor datini străvechi și a unor tehnici pastorale bine încheiate.

Am văzut mai înainte că, pentru perioadele la care ne referim, aproape toți bărbații se ocupau cu ciobănia. Excepție făceau doar marii proprietari de oi care, nefiind angajați ca baci la alte tîrle, se ocupau cu industrializarea și comercializarea cașului, brinzei, lîinii și pieilor. Piețele lor de desfacere au fost la început satele lor de origină, tîrgurile și orașele mai apropiate, apoi centrele mari întîlnite în drumurile ce le făceau cu turmele. Transformarea acestora în negustori adevărați este mai sesizabilă în secolul al XIX-lea cînd, deprinși și cu cărăușia, vor comercializa și alte produse decît cele provenite din oierit.

Femeile și fetele, spre deosebire de unele centre mocănești din sudul Transilvaniei, nu participau la viața de stîină. Ele rămîneau tot timpul anului în gospodăria, practicînd intens unele meșteșuguri casnice: spălau lîna în apele pîraielor limpezi ce treceau prin apropierea sau chiar prin curțile lor, scărmanau, pieptănau, dărăceau și torceau lîna, țeseau textile de uz și decorative și dimie pentru confecționarea pieselor de port.

Necesitățile de prelucrare a unor importante cantități de lînă țigaie și spancă obținută de la numeroasele turme, au dus la apariția și dezvoltarea în sate a unor instalații tehnice specializate cum au fost daracele, fabricile de tors, pivele, dîrstele și vîltorile. Vestita dimie de Covasna se obținea prin prelucrarea țesăturilor de lînă în oalele mari ale pivelor și în apele vîltorilor, instalații prezente aici în număr mare. La începutul secolului al XX-lea au funcționat patru fabrici de tors, trei darace, două pive și două dîrste, în afara unui număr considerabil de vîltori¹⁴. În același timp, localnicii foloseau curent și instalațiile similare din Săcele, Zărnești, Oituz, Poiana Sărată și chiar Căiuț.

Din simpla enumerare a acestora se poate observa răspîndirea și varietatea instalațiilor de industrie țărăneasă. Această stare de fapt explică de la sine caracterul de stabilitate și robustețe al economiei pastorale.

*

Analizînd astfel o serie de elemente ce caracterizează păstoritul moacanilor din Covasna și Brețcu, putem concluziona că tipul de păstorit practicat aici este cel bazat pe pășunea alpină și iernatul la cîmpie. Această ocupație s-a dezvoltat în strînsă legătură cu agricultura, asigurînd astfel un echilibru vechii economii țărănești, urmărindu-se satisfacerea ei atît cu produse vegetale cît și cu cele animale.

Iată de ce se impune de la sine cunoașterea acestei străvechi îndeletniciri cu implicații multiple în diversele probleme fundamentale ale istoriei și etnografiei românești.

KIVONAT

A szerző a megjelent szakirodalom alapján felvázolja a kovásznai és berecki juhászat sajátos problémáit. Foglalkozik a pásztorkodásra specializálódott községek társadalmi rétegződésével, a pásztorok javadalmazási rendszerével, utal a juhászat termékeinek feldolgozására, valamint a kétlegelős pásztorkodás révén Moldvával és Erdély szomszédos részeivel kialakult kapcsolatokra.

NOTE

1. CORIOLAN SUCIU, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, Ed. Acad., Buc., 1967, vol. I.
2. EMM. de MARTONNE, *La vie pastorale*, 1904; I. DEACONU, *Păstoritul ardelenilor*; ST. METES, *Păștorii ardeleni*; TIB. MORARU, *Viața pastorală*; ROMULUS VUIA, *Tipuri de păstorit la români*, 1946, ș.a.
3. *Geografia economică*, Ed. Științifică, Buc., 1957, p. 452.
4. *Tratatul de Ist. a României*, Ed. Acad., Buc., 1964, vol. III, p. 408.
5. *Tratatul de Ist. a României*, Ed. Acad., Buc., 1962, vol. II, p. 226.
6. ROMUL VUIA, op. cit., p. 157.
7. Ibidem, p. 164.
8. Ibidem, p. 163.
9. Ibidem, p. 164.
10. H. H. STHL, *Contribuții la ...*, Ed. Acad., Buc., 1959, vol. II, p. 240.
11. Ibidem, p. 241.
12. *Istoria Transilvaniei*, vol. I, p. 92.
13. R. VUIA, op. cit., p. 164.
14. Ibidem, p. 166.